

О.Д. ВОВЧАК*(Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ, Україна)***Л.М. НАДІЄВЕЦЬ***(Львівська комерційна академія, м. Львів, Україна)*

Діяльність страхових компаній як фінансових посередників: світовий досвід та можливості для України

Метою статті є виявлення особливостей побудови страхової справи у зарубіжних країнах задля використання світового досвіду в організації діяльності страхових компаній як фінансових посередників в Україні. Розглянуто підходи до організації страхової діяльності в США, Великобританії, Німеччині, Японії. Оцінено рівень розвитку страхової діяльності в Україні. Виявлено, що для більшості вітчизняних страхових компаній характерна неплатоспроможність та низька капіталізація порівняно з страховиками країн Європейського союзу. Відтак Україні необхідно переймати зарубіжний досвід ведення страхової діяльності, змінюючи, у першу чергу, страхове законодавство. Діючи на сьогодні в Україні вимоги щодо платоспроможності (Solvency I) вже не відповідають сучасним реаліям, а тому доцільним є їх оновлення на основі досвіду Європейського Союзу. Визначено основні можливості для вітчизняних страховиків як небанківських фінансових посередників, які вони можуть одержати від участі України в Європейській економічній інтеграції, а також окреслено перешкоди, які гальмують розвиток страхового ринку.

Ключові слова: *страховики, фінансові посередники, іноземний досвід страхування.*

О.Д. ВОВЧАК*(Університет банковского дела Национального банка Украины, г. Киев, Украина)***Л.М. НАДИЕВЕЦ***(Львовская коммерческая академия, г. Львов, Украина)*

Деятельность страховых компаний как финансовых посредников: мировой опыт и возможности для Украины

Целью статьи является выявление особенностей построения страхового дела в зарубежных странах для использования мирового опыта в организации деятельности страховых компаний как финансовых посредников в Украине. Рассмотрены подходы к организации страховой деятельности в США, Великобритании, Германии, Японии. Оценен уровень развития страховой деятельности в Украине. Выявлено, что для большинства отечественных страховых компаний характерна неплатежеспособность и низкая капитализация по сравнению со страховщиками стран Европейского союза. Поэтому Украине необходимо перенимать зарубежный опыт ведения страховой деятельности, изменяя, в первую очередь, страховое законодательство. Действующие на сегодня в Украине требования по платежеспособности (Solvency I) уже не соответствуют современным реалиям, а потому целесообразно их обновление на основе опыта Европейского Союза. Определены основные возможности для отечественных страховщиков как небанковских финансовых посредников, которые они могут получить от участия Украины в Европейской экономической интеграции, а также обозначены препятствия, которые тормозят развитие страхового рынка.

Ключевые слова: *страховщики, финансовые посредники, иностранный опыт страхования.*

Insurance Companies as Financial Intermediaries: World Experience and Opportunities for Ukraine

The article is to identify the features of construction of insurance business in foreign countries to use international experience in the organization of insurance companies as financial intermediaries in Ukraine. There are studied the approaches to the organization of insurance business in the USA, Great Britain, Germany and Japan. There are estimated the level of development of insurance activity in Ukraine. There are found that most domestic insurance companies are characterized having insolvency and low capitalization compared with the insurers of the European Union countries. Therefore Ukraine should learn from foreign experience in insurance, first of all changing its insurance legislation. Current solvency requirements (Solvency I) in Ukraine do not correspond to modern realities, and therefore it is appropriate to update them on the experience of the European Union. There are defined the core opportunities for domestic insurers as non-bank financial intermediaries, which they may receive from the participation of Ukraine in European economic integration, and there are outlined the obstacles that impede the development of the insurance market.

Keywords: *insurers, financial intermediaries, foreign experience of insurance.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин, процеси ринкової трансформації національної економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність активізації діяльності страхових компаній як фінансових посередників. Особливо актуальною є проблема формування та подальшого розвитку ринку страхових послуг для країн із перехідною економікою, зокрема, для України, де відбуваються кардинальні зміни в економічній системі. Процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність поглибленого дослідження міжнародного ринку страхування та розробки шляхів ефективного використання світового досвіду у сфері страхування для подальшого розвитку вітчизняних страховиків, що забезпечить успішне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, подальшу інтеграцію у світове господарство [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблем діяльності страхових компаній приділяють значну увагу у своїх дослідженнях такі вчені, як О.І. Барановський, С.С. Осадець, О.Ф. Філонюк, О.М. Залетов. Вагомим здобутком є також праці В. Базилевича, Н. Внукової, К. Воблого, О. Гаманкової, А. Поддєрьогіната ін. Питанням функціонування страхових ринків країн Східної Європи, Франції та Японії присвячені роботи М. Мниха, А. Мних та В. Фурмана, Т. Яворської та ін. Водночас діяльності страхових компаній, які вважаються основоположниками страхової справи (США, Великобританії тощо) приділено недостатньо уваги. Відтак існує необхідність у поглибленому дослідженні організації та особливостей функціонування страхових компаній США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії.

Метою статті є виявлення особливостей побудови страхової справи у зарубіжних країнах задля використання світового досвіду в організації діяльності страхових компаній як фінансових посередників в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інфраструктури фінансового ринку в зарубіжних країнах свідчить, що серед основних суб'єктів, які активно працюють на регіональному фінансовому ринку, є страхові компанії.

Аналіз структури світового ринку страхування за макроекономічними показниками вказує на нерівномірність його розвитку в різних регіонах світу. Так, у 2010 році понад 59 % всіх страхових надходжень належало страховикам Японії та США, 29 % – страховикам держав Європейського Союзу, частка страховиків решти країн світу становила близько 12 %, у тому числі частка страховиків України – лише 0,01 % [6].

На міжнародному страховому ринку домінують індустріально розвинені регіони Північної Америки, Європи та Японії, частка яких становить близько 90 % від загальної суми страхових платежів за всіма видами страхування. Високих темпів зростання за зазначеним показником (за всіма видами страхування, особливо за договорами страхування життя) досягли Швейцарія – 39 % (49 % за договорами страхування життя) та Франція – 31 % (38 % за договорами страхування життя) [9, с. 41].

У країнах із ринковою економікою частка страхування становить до 12 % від валового внутрішнього продукту, тоді як в Україні цей показник менше 1 % [9, с. 42].

З метою більш повного дослідження проблем ефективного функціонування страхових компаній обрано досвід країн з різними підходами до організації страхової діяльності, а саме: США має

переважно саморегульований страховий сектор економіки; в більшості країн ЄС (наприклад Франції, Німеччини, Великобританії) страховий бізнес більш регламентований державою; в Японії набуло поширення кооперативне страхування, що має важливе значення для аграрного та інших секторів економіки.

Враховуючи українські реалії та національні особливості, цей досвід має важливе значення для формування в Україні збалансованого ефективного інвестиційно-впливового страхового сегменту економіки.

Страхування в США отримало значний розвиток через необхідність зниження економічних ризиків. Страхування здійснюють приватні страхові компанії, страхові кооперативи, уряд. Приватні страхові компанії є однією з найбільш потужних ланок американської фінансово-кредитної системи. Разом з тим в США немає єдиної для держави системи страхування. Кожний штат має власне страхове законодавство. При цьому, страхові організації мають широкі повноваження в розробці власної страхової політики, визначенні розмірів платежів, практики їх відрахування і відшкодування збитків, що є специфічною особливістю американського страхового ринку.

Слід відмітити, що США лідирує за кількістю страхувань на одиницю населення. Однією з особливостей надання послуг із страхування життя в цій країні є інвестування різними пенсійними фондами. Так, вищенаведені фонди розраховують на приріст капіталу за рахунок великого авторитету страхових компаній і самого страхування, що, в свою чергу, приводить до створення впливових центрів з боку страховиків щодо промислових підприємств. Стосовно організаційного устрою американських страхових компаній, то це – акціонерні товариства та товариства взаємного страхування [4, с. 22-23].

Аналізуючи організацію страхової діяльності в зарубіжних країнах, не можна омиту увагою досвід Франції. Нормативно-правове регулювання правовідносин у сфері страхування здійснюється за допомогою Страхового кодексу Франції, введеного в дію шляхом прийняття декретів і рішень Міністерства економіки та фінансів. Система обов'язкового страхування в Франції охоплює широкі верстви населення та включає різноманітні види страхування. Міністерство торгівлі за сприяння окремого страхового комітету в складі депутатів палати, сенаторів і представників страхових установ здійснює нагляд за страховою діяльністю. У цьому контексті варто зазначити, що в підпорядкуванні у вищенаведеного органу є спеціальні страхові комісари, що функціонують з метою здійснення контрольно-ревізійної діяльності страхових компаній на місцях [2, с. 163, 164].

У Франції страхові компанії можуть створюватися в формі акціонерного товариства та товариства взаємного страхування (мінімальна кількість його учасників – 500). На практиці існують декілька варіантів цих компаній:

- Societe's Nationales – акціонерні компанії, в яких держава або єдиний, або головний акціонер;

- тонтіни – компанії, що організуються на визначений період часу та здійснюють особисте страхування;

- каси страхування сільського господарства – товариства взаємного страхування сільськогосподарських ризиків;

- клуби судновласників «Protection and Indemnity» – товариства взаємного страхування цивільної відповідальності власників морських транспортних засобів [12, с. 317].

В Японії страхування здійснюється приватними страховими компаніями, державними організаціями та кооперативами. При цьому приватні компанії та державні організації зайняті пошуком найбільш прибуткових сфер для вкладання коштів, які накопичені від страхових внесків. Вони діють на національному і міжнародному рівнях, а їхньою метою є зростання власних доходів. Тому вони страхують тільки «надійних» партнерів. Кооперативні ж організації взаємного страхування зорієнтовані не на збільшення власного прибутку, а на задоволення потреб членів кооперативу.

Кооперативні страхові організації приймають всіх фермерів без виключення, гарантуючи кожному компенсацію в обумовлених контрактом випадках. Кооперативне страхування контролюється всіма членами кооперативу і тому розвивається раціонально. Малі внески роблять кооперативні страхові організації більш привабливими для страхувальників, що посилює їх конкурентні позиції на національному ринку страхування [3, с. 92, 95].

Розглядаючи досвід Німеччини у сфері страхування, варто зазначити, що юридична особа, яка має на меті проводити діяльність із надання страхових послуг в цій країні, повинна отримати ліцензію. При цьому, вищенаведений документ видає спеціально уповноважений орган – Федеральний фінансовий наглядовий орган. Відповідно до страхового законодавства діяльність із надання страхових послуг в Німеччині складається із чотирьох напрямів: страхування на випадок захворювання, пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасного випадку на виробництві. Страхова справа в самій Німеччині достатньо сильно зарегульована: в даний час діє Закон про державний страховий нагляд (1983 р.). Усі діючі в Німеччині національні та іноземні страхові компанії підлягають обов'язковому державному нагляду з боку Федерального відомства нагляду за діяльністю страхових компаній. Федеративний устрій Німеччини є важливим чинником у розвитку каналів просування страхових послуг безпосереднім споживачам. Регіональні страховики підтримують свою фізичну присутність у всіх федеральних землях Німеччини [11, с. 98-99].

Страховий бізнес Великобританії протягом багатьох років концентрується в Лондоні, як світовому фінансовому центрі. Найбільший

Фінанси та оподаткування

Лондонський міжнародний страховий ринок обслуговує фінансові потоки низки країн і компаній. Авторитет Лондонського міжнародного страхового ринку спирається на значний кадровий потенціал фахівців страхового ринку, високорозвинену інфраструктуру ринку, а також присутність тут широко відомої за межами Великобританії страхової корпорації «Ллойд». У Лондоні розташовані чи представлені дочірні структури найбільших страхових компаній світу. Тут сконцентровані також центральні офіси всіх найбільших міжнародних страхових і перестраховувальних брокерів. Працюють найстарші (засновані в 1760 р.) і найбільш авторитетні класифікаційні товариства, наприклад Регістр судноплавства «Ллойд». У Лондоні розташовані штаб-квартири низки міжнародних страхових організацій, а також деякі структури національного страхового ринку (інститут Лондонських страховиків, інститут дипломованих страховиків та ін.), діяльність яких носить міжнародний характер. Страхові компанії Великобританії не мають права займатися яким-небудь іншим видом бізнесу, окрім страхування. Базова структура Лондонського міжнародного страхового ринку – корпорація «Ллойд» представлена 400 страховими синдикатами, що поєднують фізичних осіб – андеррайтерів, безпосередньо здійснюючих страховий бізнес корпорації. Андеррайтери несуть відповідальність за зобов'язаннями згідно з договорами страхування в рамках синдикату. Динамічні та гнучкі структури синдикатів утворюють економічне середовище міжнародного страхового ринку в системі корпорації «Ллойд» [2, с. 38].

Отже, на сьогоднішній день найбільш розвинуті ринки страхових послуг у США і Великобританії. Цьому сприяли такі фактори, як досконала законодавча база та віковий досвід, наявність міцних фінансово незалежних та конкурентоспроможних страхових компаній, їх високий професійний рівень.

На наш погляд, організація діяльності страхових компаній, що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та за методами, що при цьому застосовуються, займає проміжне положення між німецькою та французькою. На кожний конкретний вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Законодавчі та нормативні акти встановлюють чіткі вимоги до платоспроможності страховиків (розміру статутного капіталу, кількості, порядку формування, нормам відрахування та порядку розміщення страхових та вільних резервів тощо). Разом з тим держава гарантує захист інтересів страхових компаній, а також забезпечує умови вільної конкуренції в здійсненні страхової діяльності. Також, не дозволяється (за винятком страхування життя та обов'язкових видів страхування) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум, страхових виплат та інших умов договорів страхування, якщо вони не суперечать законодавству України [7].

Сьогодні перед Україною постає питання розвитку страхового захисту, як окремого напряму

державного регулювання, розвитку бізнесу і підприємництва в різних галузях економіки.

За даними 2012 року страховий ринок України займає 0,21 % у страховому ринку Європи, а у світовій структурі йому належить лише 0,062 %. Отже, частка українського страхового ринку у Євrorинку також мала, проте, на 0,15 % більша, ніж наша світова доля [8]. Показник частки страхових платежів у валовому внутрішньому продукті в Україні у 2012 році становив всього 1,1 %, тоді як у провідних країнах цей показник у 2012 році дорівнює 7-11 % (для порівняння: Німеччина – 6,8 %, Франція – 6,9 %, Польща – 3,9 %, Європа у цілому – 7,6 %) [13]. Крім того, у середньому на душу населення в Україні припадає всього 50 євро страхових премій, що значно менше, ніж в інших європейських країнах (так, у 2012 році у Німеччині – 2089 євро, у Польщі – 311 євро) [10].

Наведені дані свідчать про невисокий рівень розвитку вітчизняних страхових компаній як фінансових посередників, зокрема, їх неплатоспроможність та низьку капіталізацію порівняно з країнами Європейського союзу. Саме тому Україні необхідно залучитися до міжнародних страхових організацій, переймати досвід ведення страхової діяльності в інших країн, змінюючи при цьому, у першу чергу, страхове законодавство. Адже, діючи на сьогодні вимоги щодо платоспроможності, що мають узагальнену назву Solvency I, вже не відповідають сучасним реаліям. Саме тому Європейським Союзом у 2009 році була прийнята нова Директива про регулювання та ведення бізнесу на ринку страхування та перестраховування (Solvency II), що містить вимоги стосовно оцінки достатності капіталу страховиків та перестраховиків з урахуванням ризиків, щодо здійснення нагляду та розкриття інформації про діяльність учасників ринку. Вимоги до капіталу страховиків передбачають два конкретних пункти: щодо платоспроможності та щодо розміру мінімального капіталу. Враховуючи те, що Україною були повністю виконані вимоги Solvency I, то зараз потрібно розробляти нові заходи з виконання наступного проекту, який знаходиться в нашій державі ще на етапі впровадження.

Саме тому Нацкомфінпослуг визначила ключові проблеми, які повинні бути вирішені з метою удосконалення законодавчих основ страхування та переходу до Solvency II:

- підвищення рівня довіри населення до діяльності страховиків, посилення захисту споживачів страхових послуг;

- подолання низької якості активів, які притаманні страховим компаніям України;

- ліквідація проблеми невизначеності верхньої межі капіталізації, зменшення частки страховиків із малим розміром активів [1].

Висновки. Отже, проведені дослідження показали, що страховий ринок України перебуває на етапі формування, поступово адаптуючись до вимог європейського та світового ринків. Для цього вітчизняним страховикам необхідно переймати

зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування, зокрема вдосконалювати механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; адаптувати до світових стандартів страхове законодавство, впроваджувати новітні технології із страхування та новітні стандарти якості обслуговування в цій сфері. Зокрема, в силу того, що однією з тенденцій розвитку світового страхового ринку є застосування сучасних інформаційних технологій, зокрема інтернет-продаж страхових продуктів, то можна запропонувати вітчизняним страховим компаніям використовувати такі ж технології в своїй діяльності. Це збільшить кількість страхувальників за рахунок зручності процесу страхування і більш низьких цін порівняно з продажами в звичайному режимі. Є також пропозиція щодо створення локальних страхових зон або навіть єдиної страхової системи. Але для цього у суміжних сферах соціально-економічного й політичного життя ми спостерігаємо недостатньо високий рівень інтеграції, що, на нашу думку, суперечить регіональним інтеграційним процесам. Проте, на прикладі гострої конкуренції на світовому ринку основних страхових центрів – Західної Європи, Північної Америки та Південно-Східної Азії та їх інтеграції з метою створення регіональних страхових блоків. Тому можна стверджувати, що інтеграційні процеси в Україні в сфері страхування можливі. Найшвидшим способом приєднатися Україні до страхових блоків є вхід до Європейського Союзу.

Можливостями для страховиків як небанківських фінансових посередників, які вони можуть одержати від участі в Європейській економічній інтеграції, є:

- підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг шляхом запобігання неплатоспроможності (банкрутства) страховиків;
- удосконалення існуючих форм звітності, які забезпечать надходження даних, необхідних для ефективного здійснення пруденційного нагляду;
- підвищення рівня капіталізації вітчизняних страховиків за рахунок збільшення частки іноземних інвестицій;
- залучення додаткового капіталу для розвитку страхового ринку України;
- підвищення конкурентоспроможності та прозорості на страховому ринку України;
- прискорення подальшої інтеграції страхового ринку та інших сегментів вітчизняної економіки до законодавства ЄС.

Водночас перед страховиками постає і ціла низка перешкод, які гальмують розвиток страхового ринку, зокрема:

- складність розрахунків щодо визначення показника необхідного платоспроможного капіталу (SCR – фактична маржа платоспроможності – це ключова вимога до платоспроможності, яка ґрунтується на оцінці ризиків);
- недостатність кваліфікованих фахівців, які можуть трансформувати українську звітність до МСФЗ;

– багато страхових компаній побоюються розкриття їх реального фінансового стану, що відображає рівень зниження їх активів, фінансової стійкості та платоспроможності.

Наведені ризики свідчать про невідповідність українського законодавства вимогам Solvency II та інших Директив ЄС, проте перший крок на шляху до євроінтеграції Україна вже зробила (мається на увазі проект Закону «Про страхування» з урахуванням положення Директиви 2009/138/ЄС (Solvency II)). Далі необхідно розробити план адаптації діяльності страхових компаній України до вимог Solvency II на базі передового досвіду країн ЄС.

4 Список використаних джерел

1. *Альошин В.* Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в контексті нової редакції Закону України «Про страхування» [Електронний ресурс] / В.Альошин // Україна фінансова. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok.
2. *Варламов Д.Н.* Принцип найвищого довіря в страховому праві Англії / Д.Н.Варламов // Страховое дело. – 2001. – № 8. – С. 37-40.
3. *Гребенчиков Э.М.* Страховой бизнес Японии – радикальная реорганизация / Э.М.Гребенчиков // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 3. – С. 91-101.
4. *Гутко Л.М.* Досвід провідних країн світу у галузі страхування / Л.М.Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 11. – С. 22-24.
5. *Євченко Ю.В.* Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України) [Електронний ресурс] / Ю.В.Євченко // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ – 2007. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/07/04/20/3051>.
6. Звіти про основні показники розвитку страхового ринку України та світу за 2005-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.org.ua>.
7. *Манько І.О.* Напрями удосконалення державного регулювання діяльності страхових посередників в Україні / І.О.Манько // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 1. – С. 121-125.
8. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.
9. *Рісзерд Рукала* Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи / Рукала Рісзерд // Страхова справа. – 2004. – № 3. – С. 40-42.
10. Розвиток ринку страхових послуг в Україні [Електронний ресурс] / Презентації В.Старости. – Режим доступу: <http://prezi.com/832r6mv8uctu/presentation/>.
11. *Філонюк О.Ф.* Залучення іноземних інвестицій на страховий ринок України / О.Ф.Філонюк. – Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, 2007. – № 779. – С. 96-100.
12. *Яворська Т.В.* Страхові послуги: навч. посіб. / Т.В.Яворська. – К.: Знання, 2008. – 350 с.
13. European Insurancein Figures [Електронний ресурс] / InsuranceEurope. – Режим доступу: <http://www.insuranceurope.eu/facts-figures/statistic>.